

Tadeusz Czwałga, Hieronim Wasielewski

PTAKI LĘGOWE GRYŻYŃSKIEGO PARKU KRAJOBRAZOWEGO W ROKU 2000 – LICZEBNOŚĆ I ROZMIESZCZENIE WYBRANYCH GATUNKÓW

Nesting avifauna of Gryżyński Landscape Park in 2000 – population size and distribution of selected species

Abstract

This paper presents the results of research into the nesting avifauna of Gryżyński Landscape Park (GKP) established in 1996. Most of data concerning distribution of selected nesting species was collected by the authors in the nesting season 2000 while for a few species the size analysis was repeated in 2001.

KEY WORDS: avifauna, distribution, Gryżyński Landscape Park, Lubuska Land.

Wstęp

Praca niniejsza prezentuje wyniki badań awifauny lęgowej utworzonego w 1996 r. Gryżyńskiego Parku Krajobrazowego. Większość danych dotyczących rozmieszczenia wybranych gatunków lęgowych autorzy pracy zebrali w sezonie lęgowym 2000, a dla kilku gatunków analizę liczebności powtórzono w 2001 roku.

Wcześniejsze dane na temat awifauny badanego terenu są dość skąpe. Ograniczają się w zasadzie do wyników prowadzonych przez Klub Przyrodników (wówczas Lubuski) w latach 80. ubiegłego wieku badań ptaków Rynny Gryżyńskiego Potoku w ramach waloryzacji ornitologicznej Pojezierza Lubuskiego (Jermaczek et al. 1987, Jermaczek et al. 1995) oraz bardzo ogólnej oceny awifauny projektowanego Gryżyńskiego Parku Krajobrazowego (Matejczuk 1989). Należy dodać, że autorzy niniejszego artykułu zamieścili wykaz gatunków lęgowych i niełęgowych Gryżyńskiego Parku Krajobrazowego w materiałach z konferencji pt. „Gryżyński Park Krajobrazowy”, zorganizowanej w 2001 r. na Uniwersytecie Zielonogórskim (Czwałga i Wasielewski 2002).

Obszar Parku

Zajmujący powierzchnię 2755 ha Gryżyński Park Krajobrazowy, leży na terenie powiatów Krosno Odrzańskie (gminy: Bytnica i Krosno Odrzańskie), Zielona Góra (gmina Czerwieńsk) i

Świebodzin (gmina Skąpe). Wśród środowisk dominują lasy, zajmujące 86,6% powierzchni Parku. Są to głównie bory sosnowe w różnych klasach wieku, a w mniejszym stopniu lasy liściaste i mieszane porastające tereny wilgotniejsze – dolinę rzeki Gryżynki, mniejszych cieków, tereny źródłiskowe oraz obrzeża stawów i jezior. Tereny leśne są administrowane przez Nadleśnictwa Bytnica i Sulechów, należące do RDLP Zielona Góra. Wody, zajmujące 6,6% powierzchni Parku, to: rzeka Gryżynka (Gryżyński Potok) – prawobrzeżny dopływ Odry - płynąca dnem głębokiej rynny polodowcowej, przypominająca miejscami, ze względu na znaczny spadek, górski potok, jeziora – zarówno średniej wielkości i dość głębokie – Gryżyńskie (22 ha / 21 m głębokości) i Jelito (49,9 ha / 36 m głęb.), ale też płytkie i zarastające niewielkie zbiorniki jak np. Jezioro Bagienko. Łączna powierzchnia jezior wynosi 94 ha. Wody, to także 12 stawów rybnych o powierzchni ponad 100 ha, użytkowanych ekstensywnie, z których kilka to obiekty zarastające trzciną, pałąką i olszą czarną. Bagna i tzw. nieużytki zajmują 3,7% powierzchni, a są to głównie torfowiska niskie w dolinie Gryżynki, z których większość to łąki, obecnie w niewielkim stopniu użytkowane i w sporej części zarastające przez roślinność krzewiastą i drzewiastą oraz kilka torfowisk przejściowych w południowo-wschodniej części Parku. Użytki rolne zajmują na badanym terenie 3,1% powierzchni (Matejczuk 1989).

Badany obszar posiada bardzo interesującą rzeźbę terenu, cechującą się niezwykłą wprost różnorodnością form krajobrazu polodowcowego, w porównaniu z otaczającym Park równinny sandrem Ołoboku. Głęboko wcięta w sandr Rynna Gryżyńskiego Potoku obfituje w formy wklęsłe – wytopiska, jak i wypukłe – ozy i kemy, a nachylenie stromych zboczy rynny sięga niekiedy 65°. Na obszarze Parku położone są dwie wsie – Gryżyna i Grabin, liczące odpowiednio 139 i 113 mieszkańców (Matejczuk 1989), przy czym Gryżyna jest miejscowością o charakterze turystyczno-wypoczynkowym. Na północnym brzegu Jeziora Gryżyńskiego (Kałek) położony jest niewielki ośrodek wypoczynkowy.

Metody badań

Intensywne badania rozmieszczenia awifauny lęgowej prowadzono głównie w sezonie lęgowym w 2000 roku. Dla 50 gatunków średniolicznych zbierano informacje na temat liczebności (tab. 1) i rozmieszczenia poszczególnych par. W przypadku pozostałych gatunków ograniczono się do ich analizy jakościowej (tab. 2). Kilkugodzinne kontrole terenowe prowadzono przez cały sezon lęgowy, niemalże w każdy dzień roboczy, o ile pozwalała na to pogoda, w ramach wypełniania obowiązków służbowych przez autorów, zatrudnionych w Gryżyńskim Parku Krajobrazowym. W celu wykrycia sów i lelka prowadzono kontrole nocne połączone ze stymulacją głosową sów. Dla 30 z 50 gatunków, dla których ustalono liczbę par lęgowych, w rozdziale przegląd gatunków zamieszczono także mapki z lokalizacją poszczególnych par.

Wyniki

Ogółem na terenie Gryżyńskiego Parku Krajobrazowego stwierdzono w czasie badań 109 gatunków lęgowych i prawdopodobnie lęgowych oraz 36 gatunków nielęgowych obserwowanych zarówno w czasie sezonu lęgowego, jak i w okresie przelotów i zimowania. Listę ptaków lęgowych, dla których oszacowano liczbę par przedstawiono w tabeli 1, natomiast ptaki lęgowe, dla których dokonano tylko oceny jakościowej zamieszczono w tabeli 2.

Tab. 1. Systematyczny wykaz gatunków i ocena liczebności ptaków lęgowych Gryżyńskiego Parku Krajobrazowego w roku 2000 (* - gwiazdką oznaczono liczebności par ustalone ponownie w sezonie lęgowym w 2001 r.).

Tab. 1. Systematic list of species and size estimation for nesting birds of Gryżyński Landscape Park in the year 2000 (* - an asterisk marks numbers of pairs re-determined in nesting season).

Lp.	Gatunek	Ocena liczebności (liczba par)
1.	<i>Tachybaptus ruficollis</i>	4
2.	<i>Podiceps cristatus</i>	14-15
3.	<i>Botaurus stellaris</i>	0-1
4.	<i>Ciconia nigra</i>	1
5.	<i>Cygnus olor</i>	8-10
6.	<i>Anas crecca</i>	0-1
7.	<i>Aythya fuligula</i>	1-2
8.	<i>Bucephala clangula</i>	1-3
9.	<i>Haliaeetus albicilla</i>	1
10.	<i>Circus aeruginosus</i>	1-2
11.	<i>Accipiter gentilis</i>	1
12.	<i>Buteo buteo</i>	5-7
13.	<i>Falco subbuteo</i>	1
14.	<i>Rallus aquaticus</i>	2
15.	<i>Grus grus</i>	7-10
16.	<i>Gallinago gallinago</i>	1-2
17.	<i>Scolopax rusticola</i>	0-1
18.	<i>Tringa ochropus</i>	4-9
19.	<i>Columba oenas</i>	7-9
20.	<i>Streptopelia turtur</i>	3-4
21.	<i>Strix aluco</i>	8
22.	<i>Asio otus</i>	0,5
23.	<i>Caprimulgus europaeus</i>	10-13
24.	<i>Alcedo atthis</i>	6-8
25.	<i>Upupa epops</i>	2-4
26.	<i>Picus viridis</i>	5-7
27.	<i>Dryocopus martius</i>	10-14
28.	<i>Dendrocopos medius</i>	3
29.	<i>Dendrocopos minor</i>	2
30.	<i>Motacilla cinerea</i>	1-2
31.	<i>Prunella modularis</i>	4/10-11*
32.	<i>Saxicola rubetra</i>	1
33.	<i>Saxicola torquata</i>	1
34.	<i>Turdus pilaris</i>	2-5

35.	<i>Turdus viscivorus</i>	15-20
36.	<i>Locustella naevia</i>	2-3
37.	<i>Locustella fluviatilis</i>	2
38.	<i>Locustella luscinioides</i>	3-4
39.	<i>Ficedula parva</i>	3
40.	<i>Aegithalos caudatus</i>	3/5*
41.	<i>Parus palustris</i>	3/13*
42.	<i>Parus montanus</i>	6-8/6-7*
43.	<i>Lanius excubitor</i>	1
44.	<i>Garrulus glandarius</i>	25-30
45.	<i>Corvus corone</i>	1-2
46.	<i>Corvus corax</i>	2-3
47.	<i>Loxia curvirostra</i>	0-1 ?
48.	<i>Pyrrhula pyrrhula</i>	5-7
49.	<i>C. coccothraustes</i>	15
50.	<i>Emberiza hortulana</i>	1

Występowanie i rozmieszczenie wybranych gatunków

Perkozek *Podiceps ruficollis* – co najmniej 4 pary gniazdowały na stawach rybnych.

Perkoz dwuczuby *Podiceps cristatus* – 14-15 par lęgowych, z czego 10 par stwierdzono na jez. Jelito – największym i najgłębszym akwenu Parku, 2-3 pary na Jez. Gryżyńskim (Kałek) oraz po 1 parze na jez. Jatnik i stawie rybnym.

Bąk *Botaurus stellaris* – kilkakrotne stwierdzenia odzywających się samców w odpowiednich środowiskach pozwalają przypuszczać o możliwości gniazdowania 1 pary.

Bocian czarny *Ciconia nigra* – 1 para lęgowa. Umieszczone na dębie gniazdo zlokalizowane było w trudno dostępnym miejscu w południowej części Parku.

Łabędź niemy *Cygnus olor* – 8-10 par, z czego po jednej gnieździło się na jeziorach Jelito i Gryżyńskim, a pozostałe pary stwierdzono na stawach i zarastającym jezioru Bagienko (ryc. 1). Na spadek udatności lęgów u tego gatunku niewątpliwym wpływ miały wahania poziomu wody na stawach w okresie lęgowym.

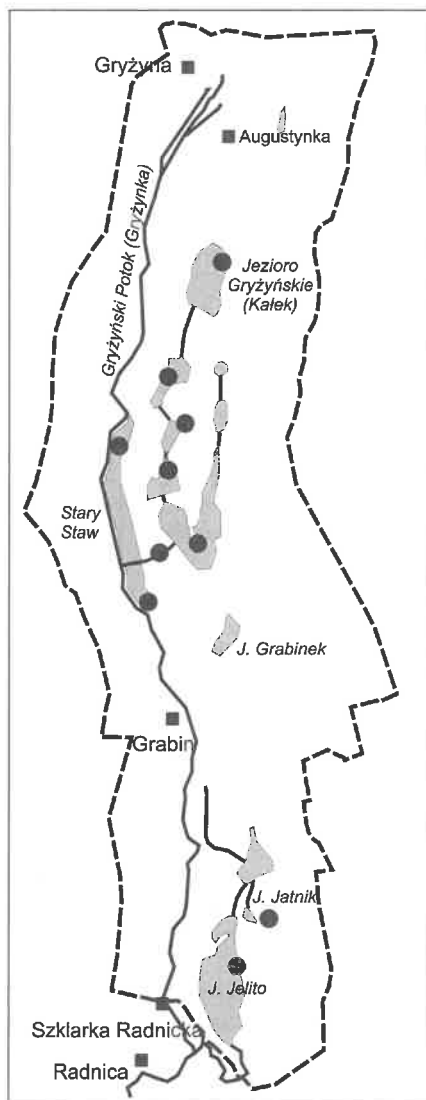
Cyraneczką *Anas crecca* – dwukrotna obserwacja pary ptaków w okresie lęgowym pozwala przypuszczać o możliwości gniazdowania 1 pary.

Czernica *Aythya fuligula* – na podstawie wielokrotnych obserwacji dorosłych ptaków w odpowiednim środowisku lęgowym liczebność tego gatunku oszacowano na 1-3 pary.

Gągoł *Bucephala clangula* – 1-3 pary lęgowe. W okresie lęgowym obserwowany zarówno na jeziorach, jak i na stawach. Na jednym ze stawów widziano samicę wodzącą pisklęta.

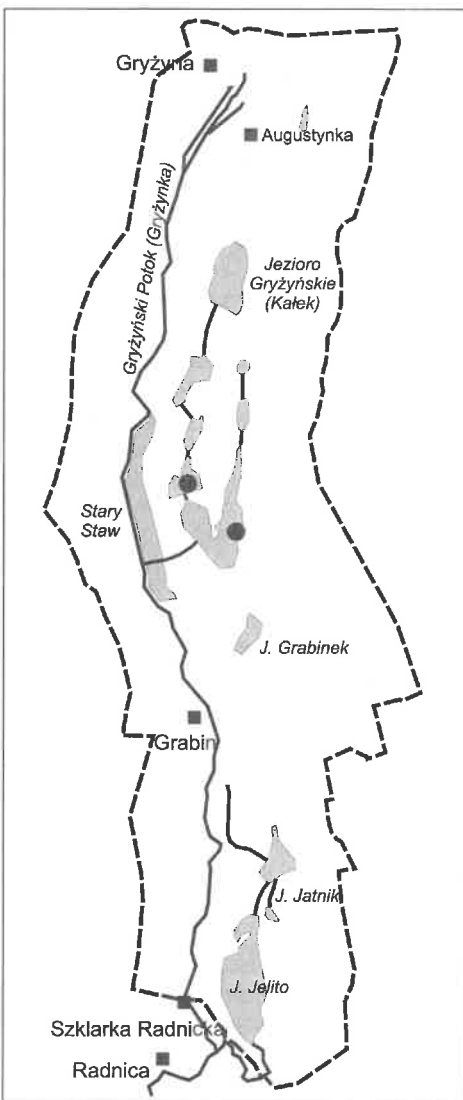
Bielik *Haliaeetus albicilla* – w okresie obserwacji na terenie Parku gniazdowała 1 para.

Blotniak stawowy *Circus aeruginosus* – regularne i częste obserwacje pozwalają przypuszczać o możliwości gniazdowania 1-2 par na zarastających stawach rybnych (ryc. 2).

Ryc. 1. Mapa rozmieszczenia łabędzia niemego w Gryżyńskim Parku Krajobrazowym.

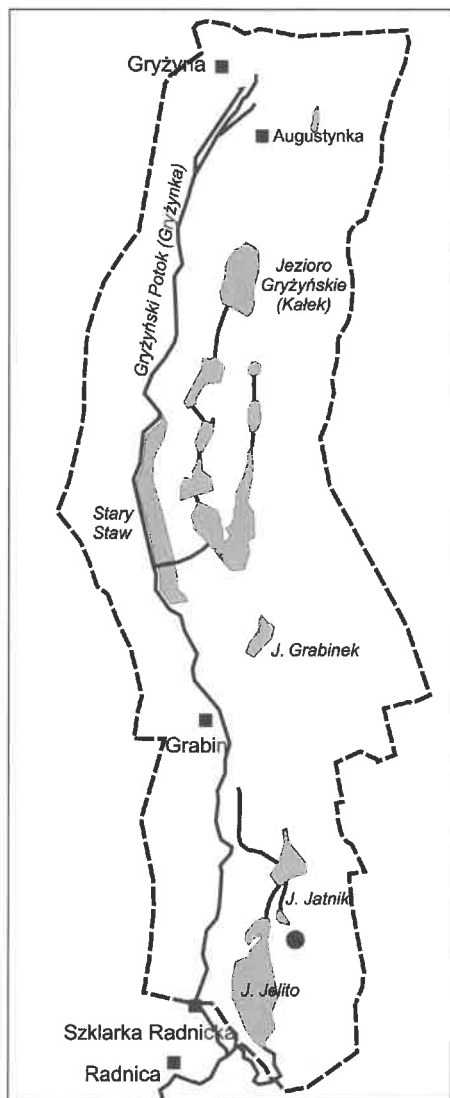
Fig. 1. Distribution map for Mute Swan in Gryżyński Landscape Park.

Ryc. 2. Mapa rozmieszczenia błotniaka stawowego w Gryżyńskim Parku Krajobrazowym.

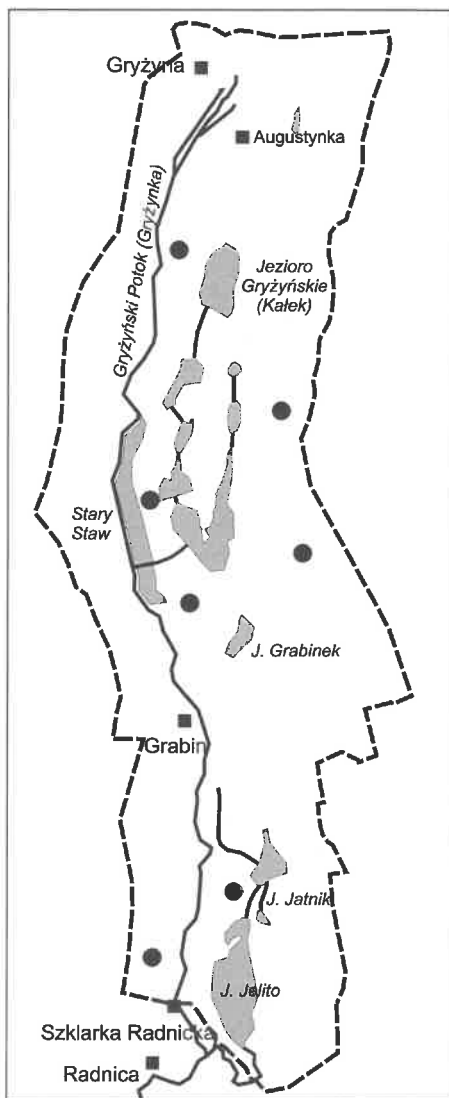
Fig. 2. Distribution map for Western Marsh Harrier in Gryżyński Landscape Park.

- Jastrząb *Accipiter gentilis*** – 1 para. Umieszczone na sośnie gniazdo z piskletami obserwowano w południowo-wschodniej części Parku (ryc. 3).
- Myszolów *Buteo buteo*** – najliczniejszy z drapieżników występował w ilości 5–7 par (ryc. 4).
- Kobuz *Falco subbuteo*** – regularne obserwacje polującego osobnika nad stawami w centralnej części Parku pozwalają przypuszczać o możliwości gniazdowania 1 pary (ryc. 5).
- Wodnik *Rallus aquaticus*** – regularne obserwacje odzywających się osobników wskazują na możliwość gnieźdzenia się dwóch par – w dolinie Gryżynki k. Grabina i na torfowisku przyległym do jez. Jatnik (ryc. 6).
- Żuraw *Grus grus*** – 7-10 par gniazdowało głównie na torfowiskach niskich wzdłuż Gryżynki i mniejszych cieków w podmokłych olsach i na zarastających łąkach (ryc. 7). Ponowne badanie tego gatunku w sezonie lęgowym w 2001 r. wykazało liczebność 10 par.
- Kszyk *Gallinago gallinago*** – obserwacje tokujących i wabiących osobników pozwalają przypuszczać o możliwości gniazdowania 1-2 par w dolinie Gryżynki w rejonie Gryżyny i Grabina.
- Słonka *Scolopax rusticola*** – mimo zaledwie 2 obserwacji przypuszcza się, że dzięki obecności dużej ilości środowisk podmokłych prawdopodobne jest gniazdowanie co najmniej 1 pary.
- Samotnik *Tringa ochropus*** – obserwowany często i regularnie wzdłuż Gryżynki i mniejszych cieków na terenach leśnych. Liczebność samotnika oszacowano na 4-9 par (ryc. 8).
- Siniak *Columba oenas*** – na terenie Parku gniazdował w ilości 7-9 par. Liczebność siniaka była wyraźnie uzależniona od obecności starych drzewostanów liściastych. Najliczniej gnieździł się w buczynach porastających wąwozy w dolinie Gryżynki w północnej części Parku (ryc. 9).
- Turkawka *Streptopelia turtur*** – 3-4 pary w borach w północnej części Parku. Wydaje się jednak, że liczba ta jest znacznie zaniżona.
- Puszczyk *Strix aluco*** – 8 par rozmieszczonych dość równomiernie na terenie całego Parku (ryc. 10).
- Uszatka *Asio otus*** – głos samca słyszano w rejonie alei dębowych na północ od Gryżyny, tuż poza północną granicą Parku. Przypuszczalnie rewir lęgowy uszatki rozciąga się po obu stronach granicy Parku, dlatego jej liczebność oszacowano na 0, 5 pary (ryc. 11).
- Lelek *Caprimulgus europaeus*** – na podstawie stwierdzeń odzywających się samców podczas nocnych kontroli, liczebność tego gatunku oszacowano na 10-13 par (ryc. 12). Występował głównie w centralnej części Parku, zwykle w środowisku suchych borów sosnowych graniczących z otwartymi powierzchniami upraw leśnych, pól lub łąk w dolinie Gryżynki.
- Zimorodek *Alcedo atthis*** – liczebność tego gatunku oszacowano na 6-8 par (ryc. 13), z czego co najmniej 5 par związanych było z Gryżynką, wzdłuż której nie brakuje odpowiednich miejsc do wygrzebania norek lęgowych. Pozostałe pary stwierdzono w obrębie stawów rybnych oraz w rejonie dopływu do jez. Jatnik.
- Dudek *Upupa epops*** – najwięcej obserwacji dudka dokonano na obrzeżach Parku, na granicy terenów leśnych i krajobrazu otwartego, zwykle w starych alejach dębowych. Ilość obserwacji pozwala przypuszczać o możliwości gnieźdzenia się na badanym obszarze od 2 do 4 par (ryc. 14). Większość par na terenie Parku posiadała tylko część rewiru lęgowego.
- Dzięcioł zielony *Picus viridis*** – 5-7 par lęgowych dość równomiernie rozproszonych na terenie Parku (ryc. 15).
- Dzięcioł czarny *Dryocopus martius*** – na terenie Parku gnieździło się od 10 do 14 par (ryc. 16). Liczebność oceniono zarówno na podstawie wykrycia zajętych dziupli, jak i zachowania się „łatwych” do obserwacji, dorosłych ptaków w rewirach lęgowych.

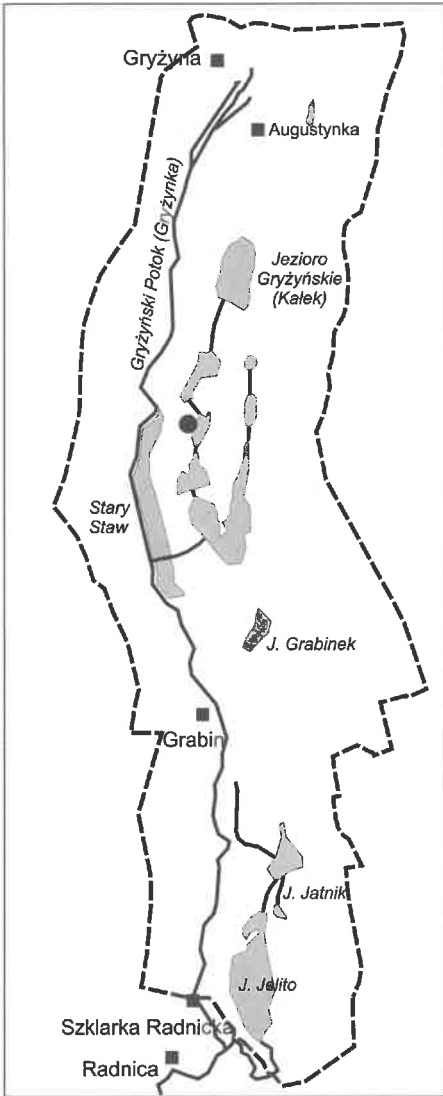
Ryc. 3. Mapa rozmieszczenia jastrzębia w Gryżyńskim Parku Krajobrazowym.

Fig. 3. Distribution map for Northern Goshawk in Gryżyński Landscape Park.

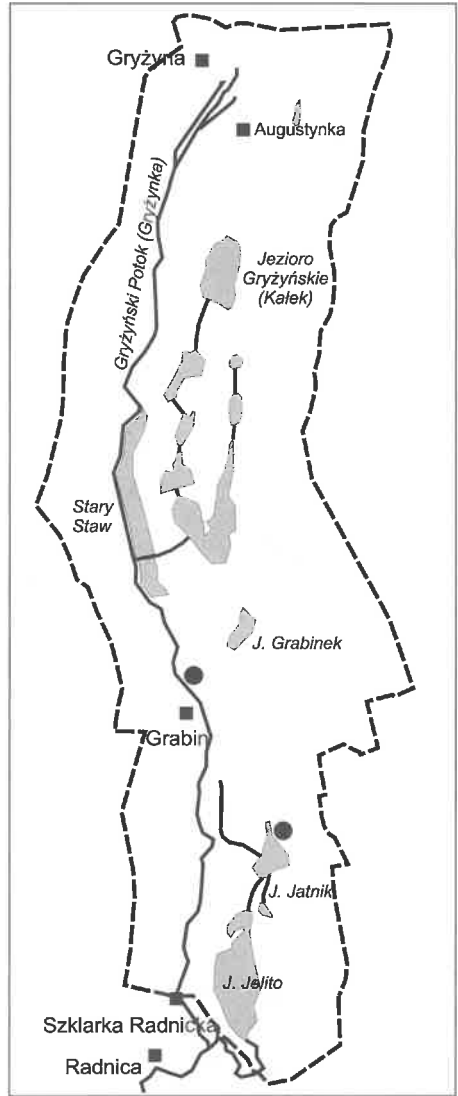
Ryc. 4. Mapa rozmieszczenia myszołowa w Gryżyńskim Parku Krajobrazowym.

Fig. 4. Distribution map for Eurasian Buzzard in Gryżyński Landscape Park.

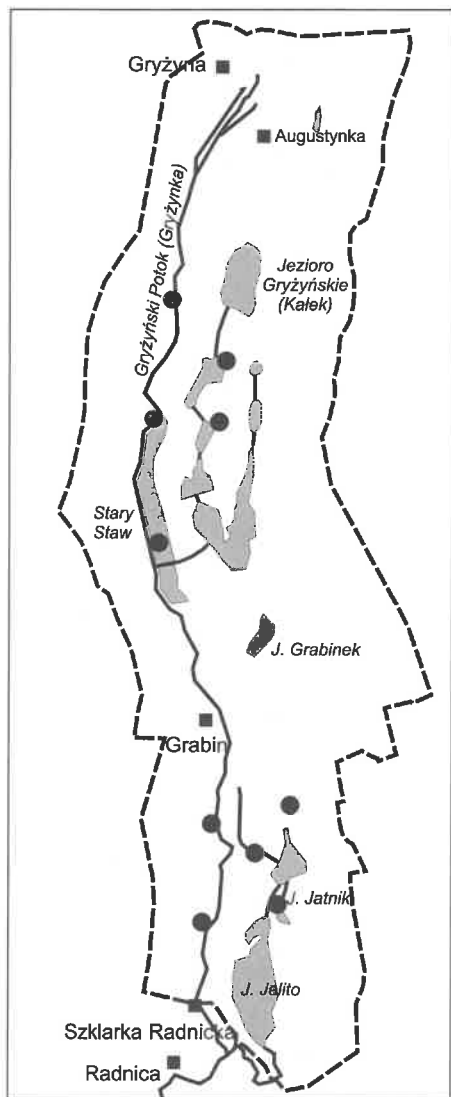
Ryc. 5. Mapa rozmieszczenia kobuza w Gryżyńskim Parku Krajobrazowym.

Fig. 5. Distribution map for Northern Hobby in Gryżyński Landscape Park.

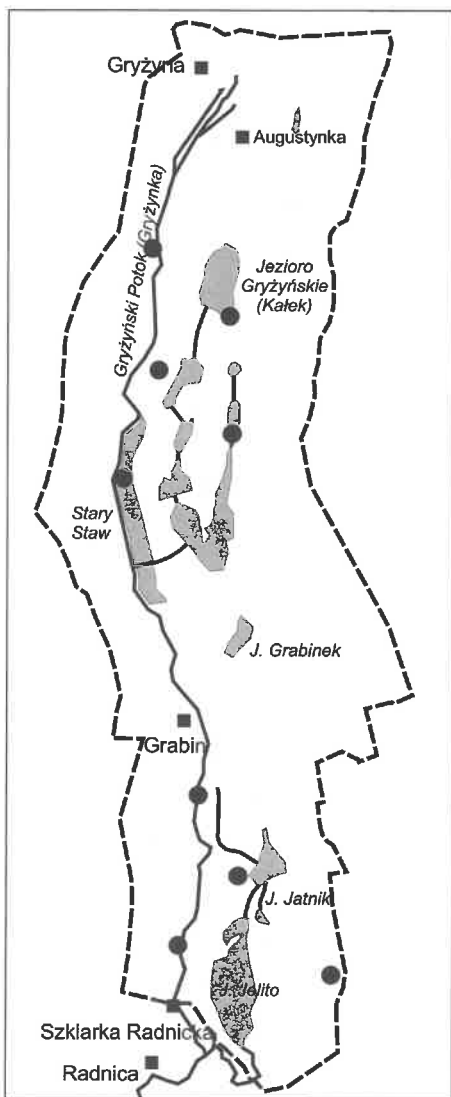
Ryc. 6. Mapa rozmieszczenia wodnika w Gryżyńskim Parku Krajobrazowym.

Fig. 6. Distribution map for Water Rail in Gryżyński Landscape Park.

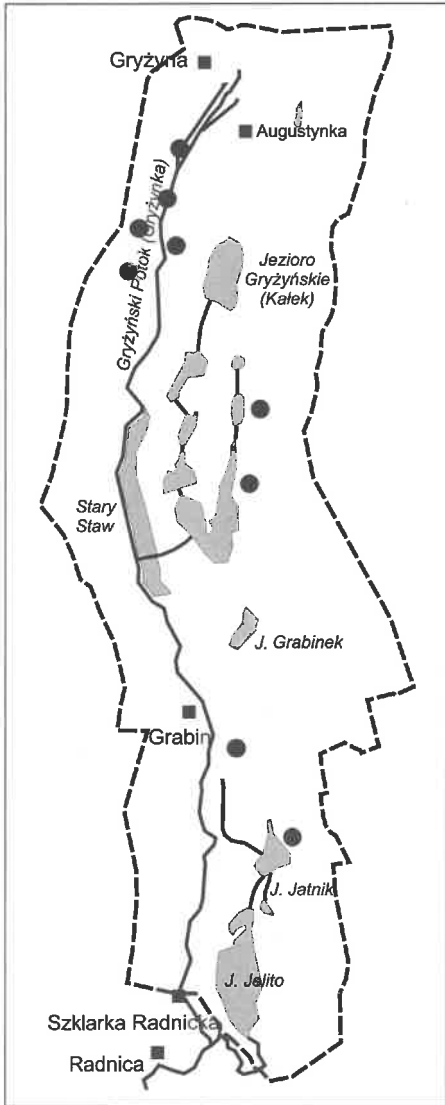
Ryc. 7. Mapa rozmieszczenia żurawia w Gryżyńskim Parku Krajobrazowym.

Fig. 7. Distribution map for Common Crane in Gryżyński Landscape Park.

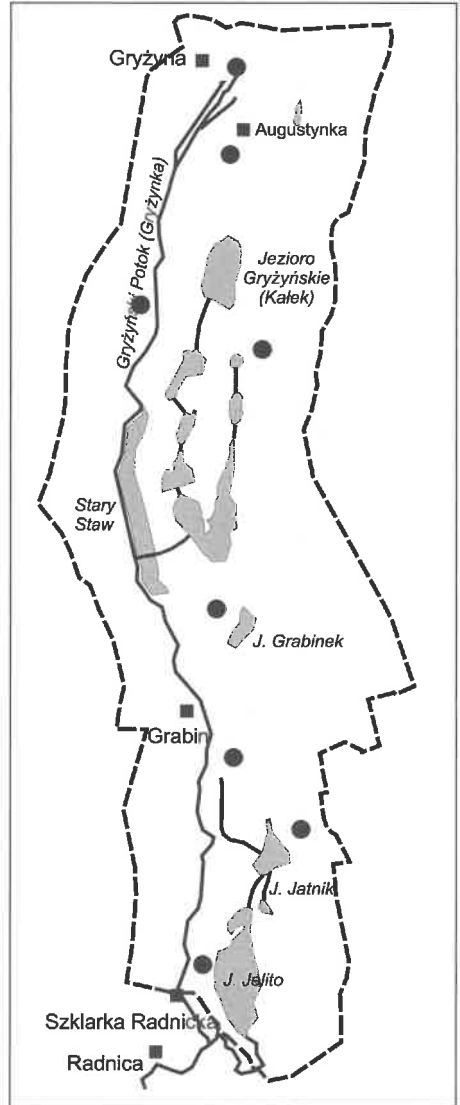
Ryc. 8. Mapa rozmieszczenia samotnika w Gryżyńskim Parku Krajobrazowym.

Fig. 8. Distribution map for Green Sandpiper in Gryżyński Landscape Park.

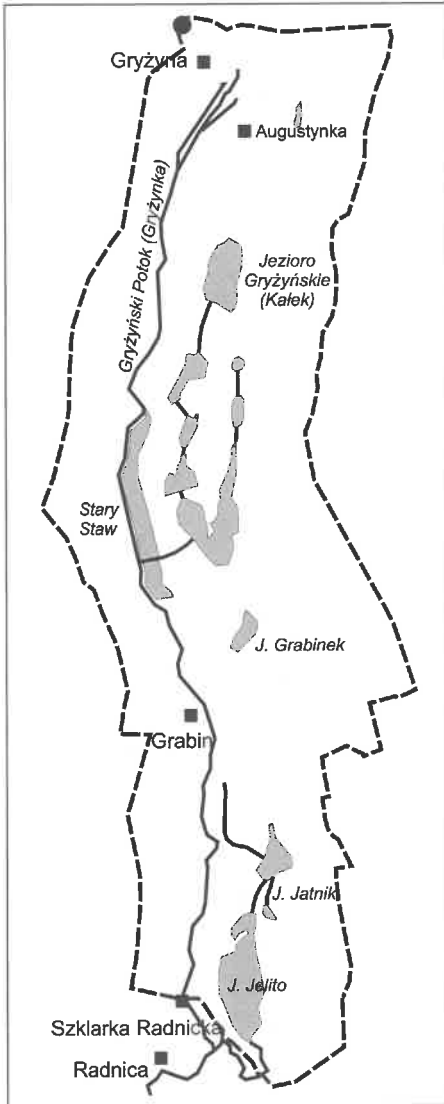
Ryc. 9. Mapa rozmieszczenia siniaka w Gryżyńskim Parku Krajobrazowym.

Fig. 9. Distribution map for Stock Pigeon in Gryżyński Landscape Park.

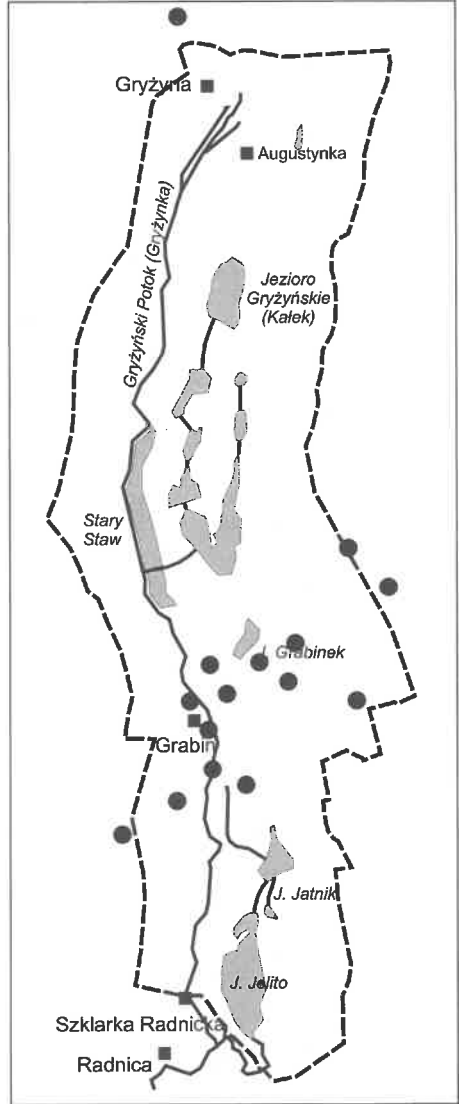
Ryc. 10. Mapa rozmieszczenia puszczyka w Gryżyńskim Parku Krajobrazowym.

Fig. 10. Distribution map for Eurasian Tawny Owl in Gryżyński Landscape Park.

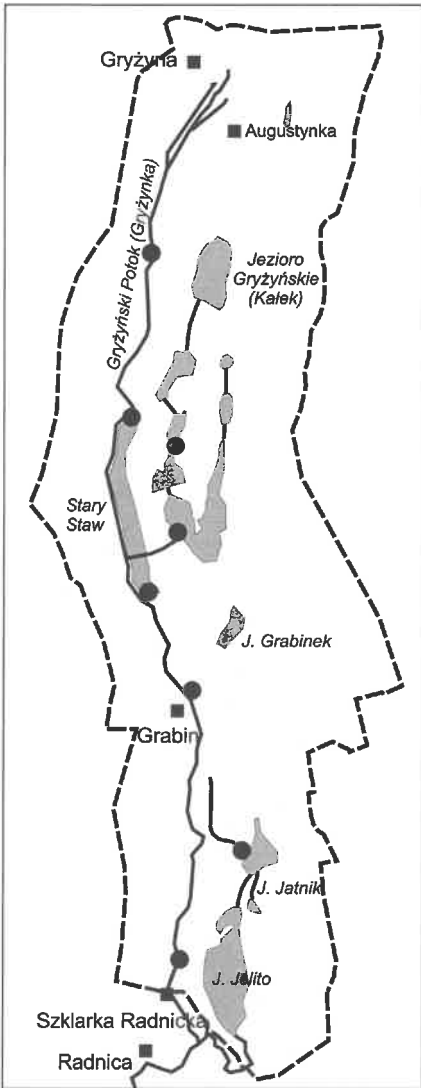
Ryc. 11. Mapa rozmieszczenia uszatki w Gryżyńskim Parku Krajobrazowym.

Fig. 11. Distribution map for Long-eared Owl in Gryżyński Landscape Park.

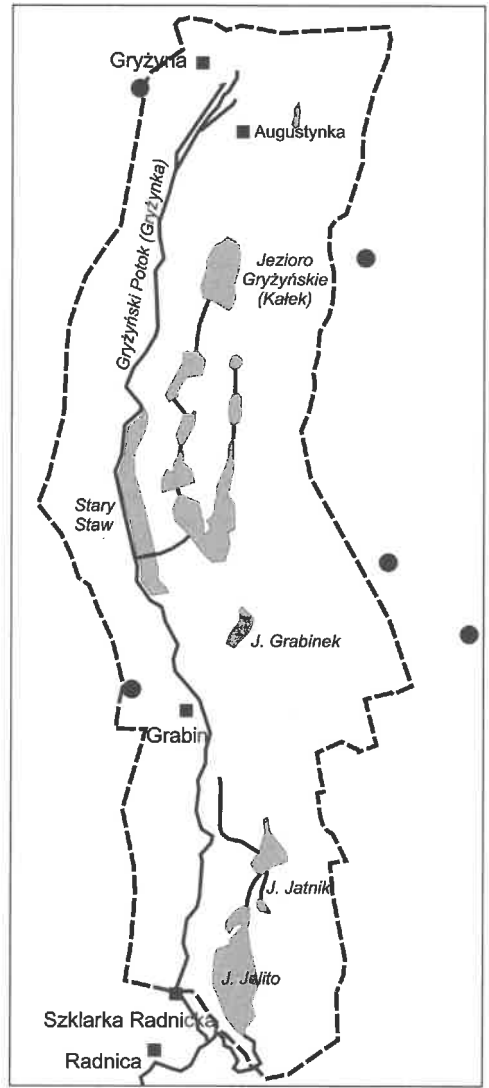
Ryc. 12. Mapa rozmieszczenia lelka w Gryżyńskim Parku Krajobrazowym.

Fig. 12. Distribution map for European Nightjar in Gryżyński Landscape Park.

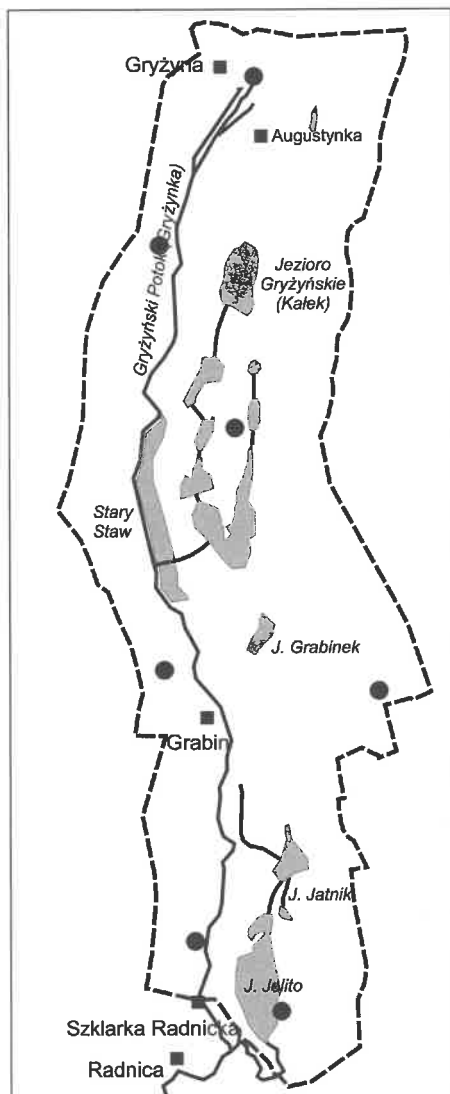
Ryc. 13. Mapa rozmieszczenia zimorodka w Gryżyńskim Parku Krajobrazowym.

Fig. 13. Distribution map for River Kingfisher in Gryżyński Landscape Park.

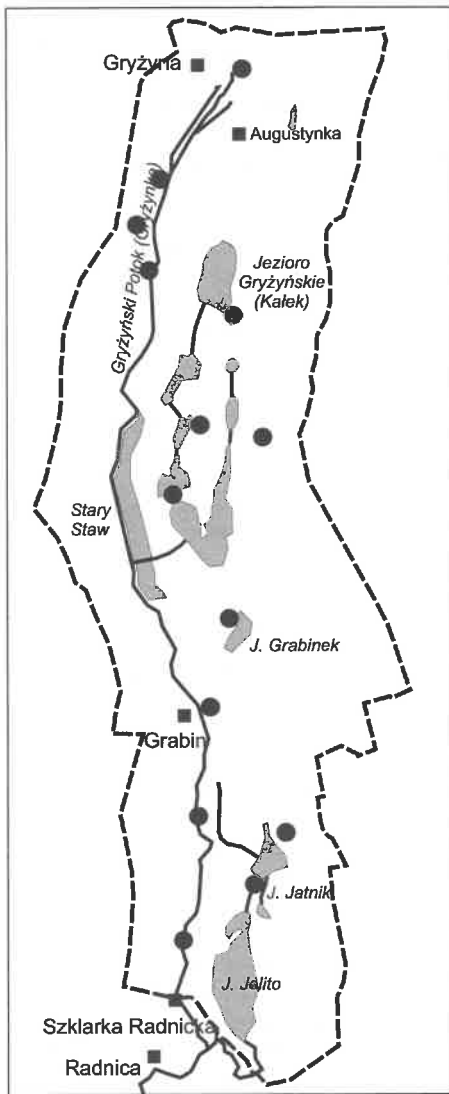
Ryc. 14. Mapa rozmieszczenia dudka w Gryżyńskim Parku Krajobrazowym.

Fig. 14. Distribution map for Hoopoe in Gryżyński Landscape Park.

Ryc. 15. Mapa rozmieszczenia dzięcioła zielonego w Gryżyńskim Parku Krajobrazowym.

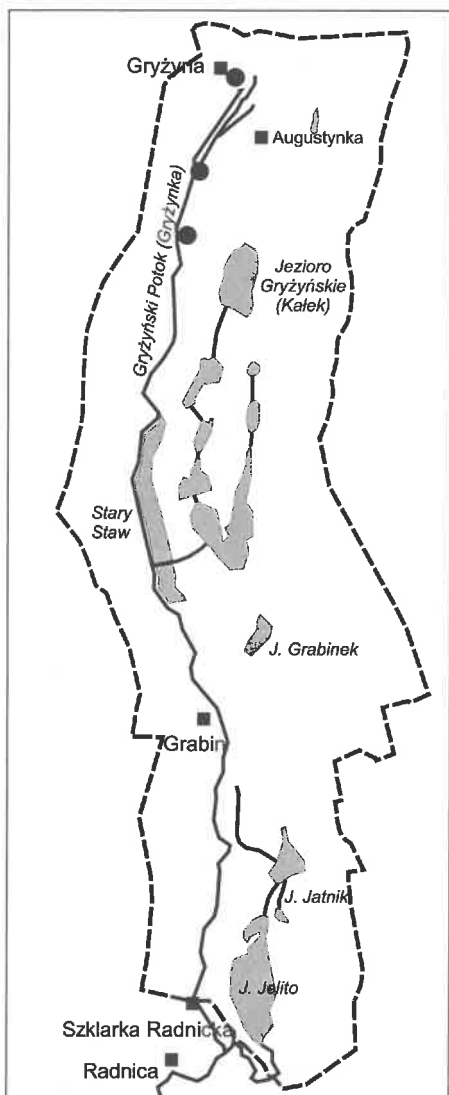
Fig. 15. Distribution map for Green Woodpecker in Gryżyński Landscape Park.

Ryc. 16. Mapa rozmieszczenia dzięcioła czarnego w Gryżyńskim Parku Krajobrazowym.

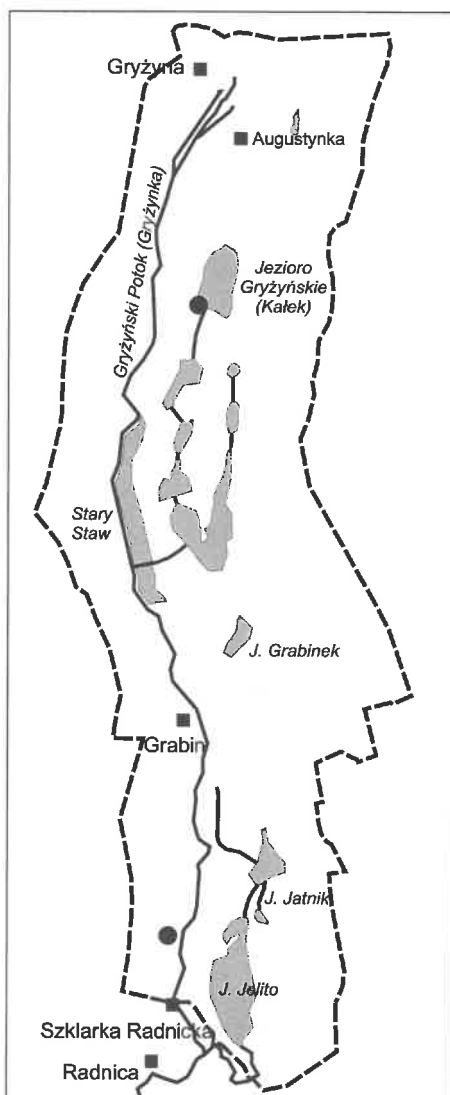
Fig. 16. Distribution map for Black Woodpecker in Gryżyński Landscape Park.

- Dzięcioł średni *Dendrocopos medius*** – 3 pary (ryc. 17). Liczebność ustalono na podstawie charakterystycznych głosów wydawanych w okresie godowym. Wydaje się, że liczba par, ze względu na nienajlepszą wykrywalność gatunku może być zaniżona.
- Dzięciołek *Dendrocopos minor*** – najrzadszy ze stwierdzonych w Parku dzięciołów, występujący w liczbie zaledwie 2 par lęgowych (ryc. 18).
- Pliszka górská *Motacilla cinerea*** – obserwacje dorosłych ptaków w odpowiednim środowisku lęgowym w rejonie mostów i przepustów na Gryźnicy, pozwalają przypuszczać o możliwości gniazdowania 1-2 par (ryc. 19).
- Pokrzywnica *Prunella modularis*** – liczebność pokrzywnicy oszacowano na 4 pary lęgowe (ryc. 20). Powtórzone badanie liczebności tego gatunku w następnym sezonie lęgowym w 2001 r. wykazało znacznie większą liczbę 10-11 par na terenie Parku
- Poklaskwa *Saxicola rubetra*** – co najmniej 1 para lęgowa na pastwiskach w rejonie Gryżyny. Na polach przyległych do Parku od wschodu gniazdowała w liczbie 2-4 par.
- Klaskawka *Saxicola torquata*** – możliwe gniazdowanie 1 pary na północnych obrzeżach Parku, w środowisku porzuconych gruntów ornym i pastwisk w sąsiedztwie starych alei dębowych.
- Kwiczół *Turdus pilaris*** – niewielka kolonia lęgowa kwiczolów położona tuż za granicą Parku, w jego otulinie, liczyła do 5 par. Zaniepokojone bądź żerujące ptaki obserwowano w pobliżu kolonii, także na terenie Parku.
- Paszkot *Turdus viscivorus*** – notowanie stanowisk śpiewających samców pozwoliło oszacować liczbę par lęgowych paszkota na 15 do 20 (ryc. 21).
- Świerszczak *Locustella naevia*** – 2-3 pary w dolinie Gryżynki na porzuconych, zarastających trzciną i krzewami łąkach (ryc. 22).
- Strumieniówka *Locustella fluviatilis*** – 2 pary w dolinie Gryżynki na zarastających podmokłych łąkach z trzcinowiskami i zakrzaczeniami (ryc. 23).
- Brzęczka *Locustella luscinioides*** – liczebność 3-4 par lęgowych ustalono na podstawie regularnych obserwacji śpiewających samców (ryc. 24). 1 para prawdopodobnie gniazdowała na Jez. Gryżyńskim, a pozostałe w rejonie stawów rybnych w centralnej części Parku.
- Muchołówka mała *Ficedula parva*** – na podstawie obserwacji śpiewających samców liczebność tego gatunku określono na 3 pary – po jednej parze w Gryżynie, na południowym krańcu Jez. Gryżyńskiego i w Grabinie (ryc. 25).
- Raniuszek *Aegithalos caedatus*** – badanie tego gatunku wykazało obecność zaledwie 3 par w 2000 r. i 5 par w 2001 r. Wydaje się jednak, że jest to liczba znacznie zaniżona ze względu na nienajlepszą wykrywalność tego gatunku w okresie lęgowym.
- Sikora uboga *Parus palustris*** – w sezonie lęgowym w 2000 roku notując odbywające się samce ustalono liczebność na zaledwie 3 pary. Powtórzenie obserwacji tego gatunku w następnym sezonie lęgowym w 2001 r. wykazało obecność 13 par.
- Czarnogłównica *Parus montanus*** – w 2000 r. liczebność ustalono na 6-8 par. Ponowne badanie tego gatunku w 2001 r. pozwoliło oszacować liczebność populacji lęgowej na podobnym poziomie 6-7 par.
- Srokosz *Lanius excubitor*** – 1 para. Podloty i dorosłe osobniki obserwowano w alei dębowej na północ od Gryżyny, przy granicy z Parkiem. Wydaje się więc, że rewir lęgowy pary w części mógł obejmować także teren Parku.

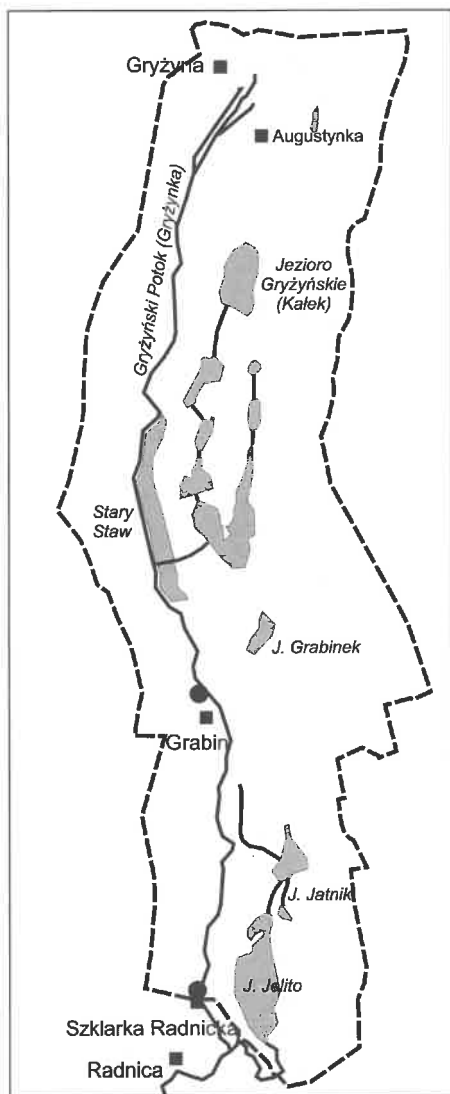
Ryc. 17. Mapa rozmieszczenia dzięcioła średniego w Gryżyńskim Parku Krajobrazowym.

Fig. 17. Distribution map for Middle Spotted Woodpecker in Gryżyński Landscape Park.

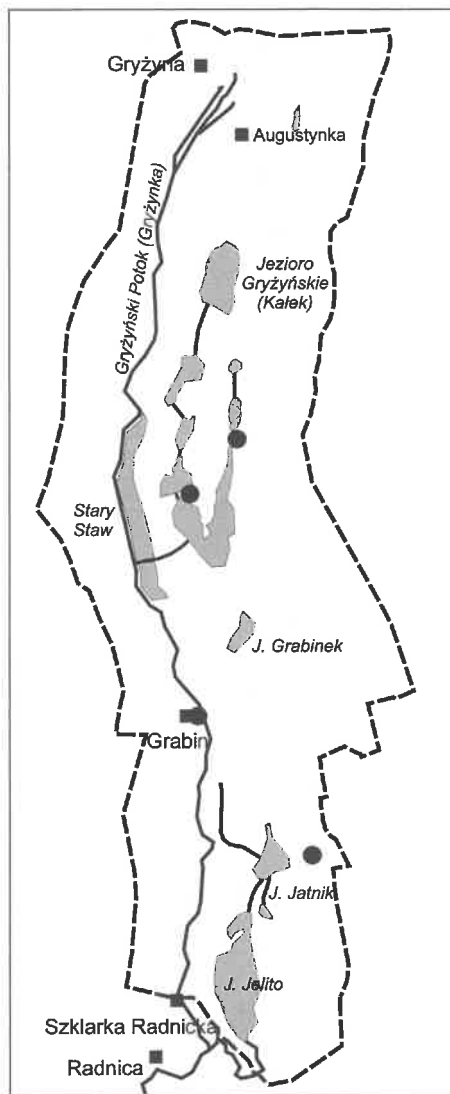

Ryc. 18. Mapa rozmieszczenia dzięciołka w Gryżyńskim Parku Krajobrazowym.

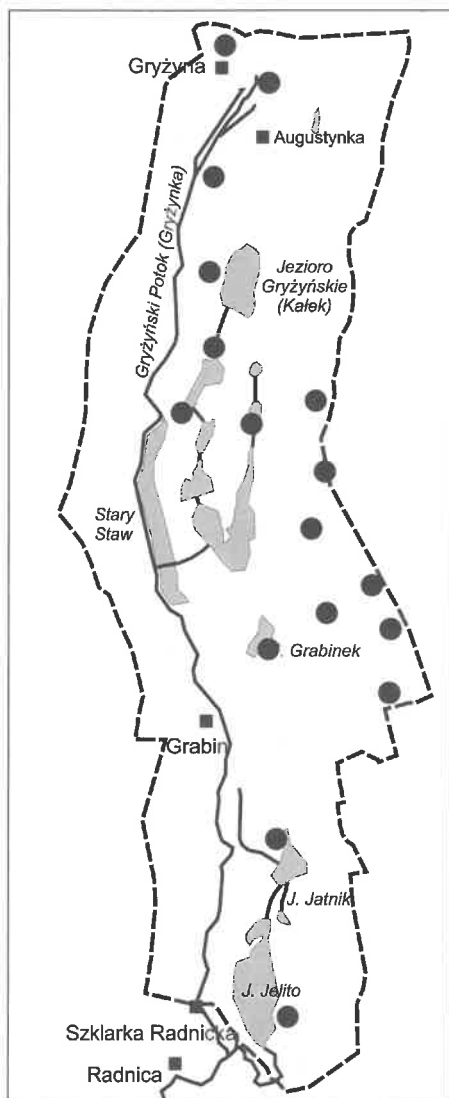
Fig. 18. Distribution map for Lesser Spotted Woodpecker in Gryżyński Landscape Park.

Ryc. 19. Mapa rozmieszczenia pliszki górskiej w Gryżyńskim Parku Krajobrazowym.
Fig. 19. Distribution map for Grey Wagtail in Gryżyński Landscape Park.

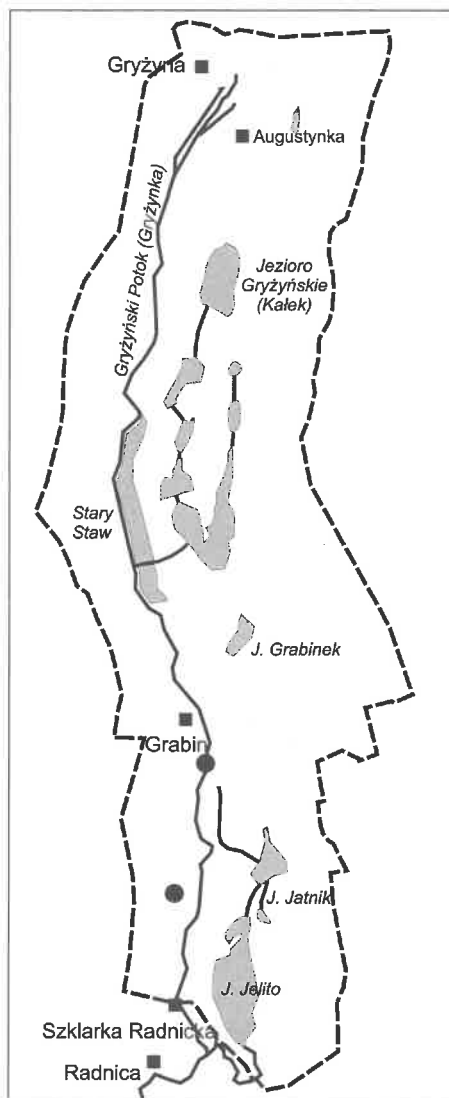

Ryc. 20. Mapa rozmieszczenia pokrzywnicy w Gryżyńskim Parku Krajobrazowym.
Fig. 20. Distribution map for Dunnock in Gryżyński Landscape Park.

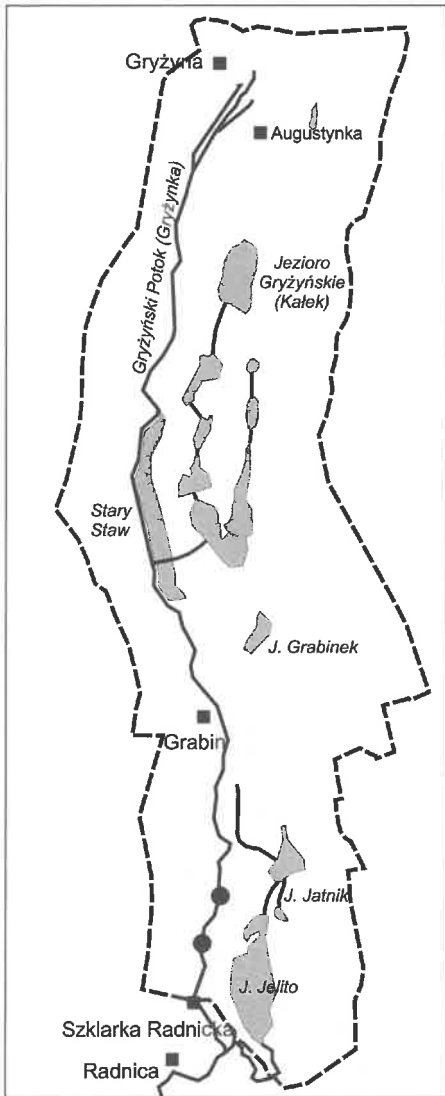
Ryc. 21. Mapa rozmieszczenia paszkota w Gryżyńskim Parku Krajobrazowym.

Fig. 21. Distribution map for Mistle Thrush in Gryżyński Landscape Park.

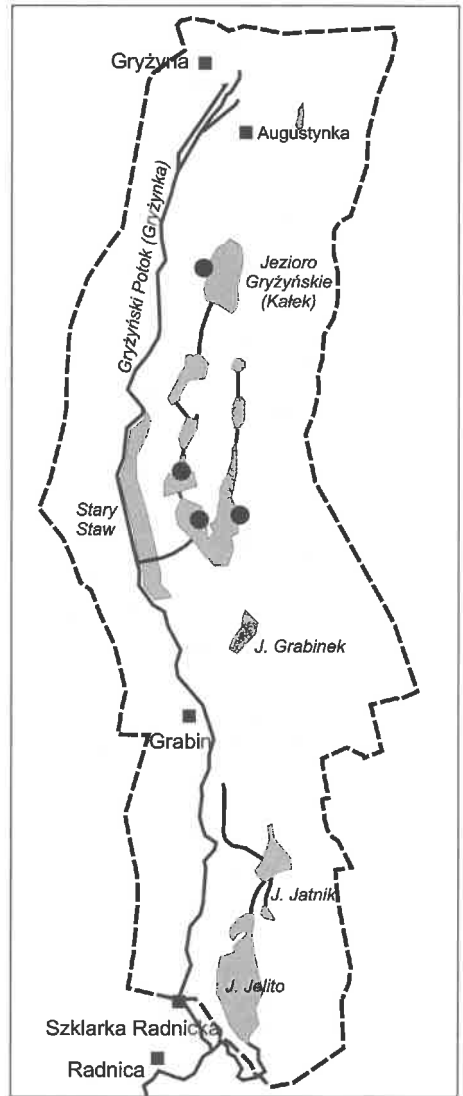
Ryc. 22. Mapa rozmieszczenia świerszczaka w Gryżyńskim Parku Krajobrazowym.

Fig. 22. Distribution map for Grasshopper Warbler in Gryżyński Landscape Park.

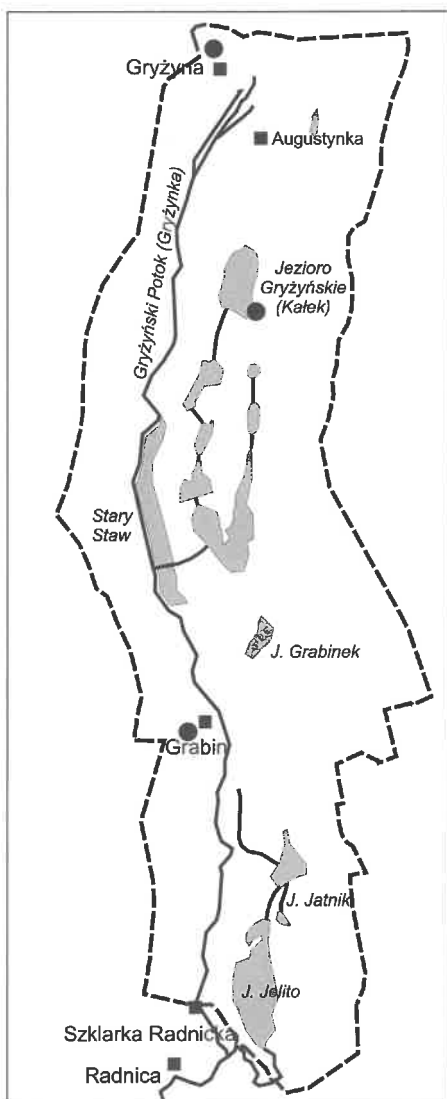
Ryc. 23. Mapa rozmieszczenia strumieniówki w Gryżyńskim Parku Krajobrazowym.

Fig. 23. Distribution map for River Warbler in Gryżyński Landscape Park.

Ryc. 24. Mapa rozmieszczenia brzęczki w Gryżyńskim Parku Krajobrazowym.

Fig. 24. Distribution map for Savi's Warbler in Gryżyński Landscape Park.

Ryc. 25. Mapa rozmieszczenia muchołówki małej w Gryżyńskim Parku Krajobrazowym.

Fig. 25. Distribution map for Red-breasted Flycatcher in Gryżyński Landscape Park.

Sójka *Garrulus glandarius* – liczne obserwacje w okresie lęgowym na terenie całego Parku pozwalają przypuszczać o gniazdowaniu 25-30 par (ryc. 26).

Wrona siwa *Corvus corone* – nieliczne obserwacje w rejonie jez. Jelito i stawów rybnych pozwalają przypuszczać o możliwości gniazdowania 1-2 par (ryc. 27).

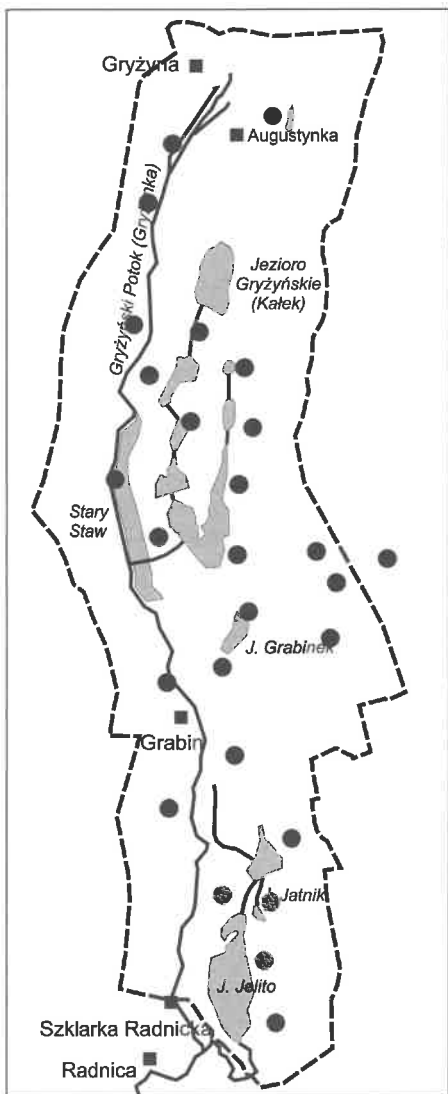
Kruk *Corvus corax* – występował w ilości 2-3 par, którą oszacowano na podstawie wykrycia 2 czynnych gniazd i obserwacji dorosłych ptaków (ryc. 28).

Krzyżodziób świerkowy *Loxia curvirostra* – 0-1 para. Kilka obserwacji marcowych i lipcowych tego gatunku w odpowiednich środowiskach może sugerować próby gniazdowania tego gatunku.

Gil *Pyrrhula pyrrhula* – 5-7 par lęgowych w środkowej części Parku (ryc. 29). Wyraźnie preferował drzewostany iglaste z podszyciem świerkowym.

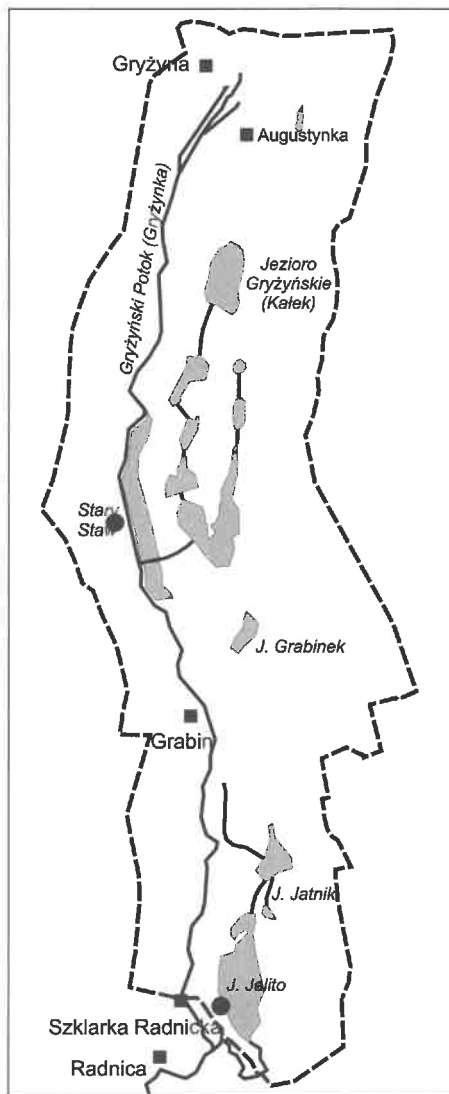
Grubodziób *Coccothraustes coccothraustes* – 15 par lęgowych oszacowano na podstawie regularnych obserwacji dorosłych osobników (ryc. 30), mimo to ustalona liczebność może być obarczona dużym błędem ze względu na przemieszczanie się ptaków na duże odległości, poza miejsca gniazdowania. Na północy Jez. Gryżyńskiego (Jez. Kałek) znaleziono czynne gniazdo grubodzioba.

Ortolan *Emberiza hortulana* – 1 parę stwierdzono na obrzeżach Parku w rejonie drogi do Podłej Góry. W krajobrazie rolniczym na wschód od Parku śpiewające samce spotykane były dość często.

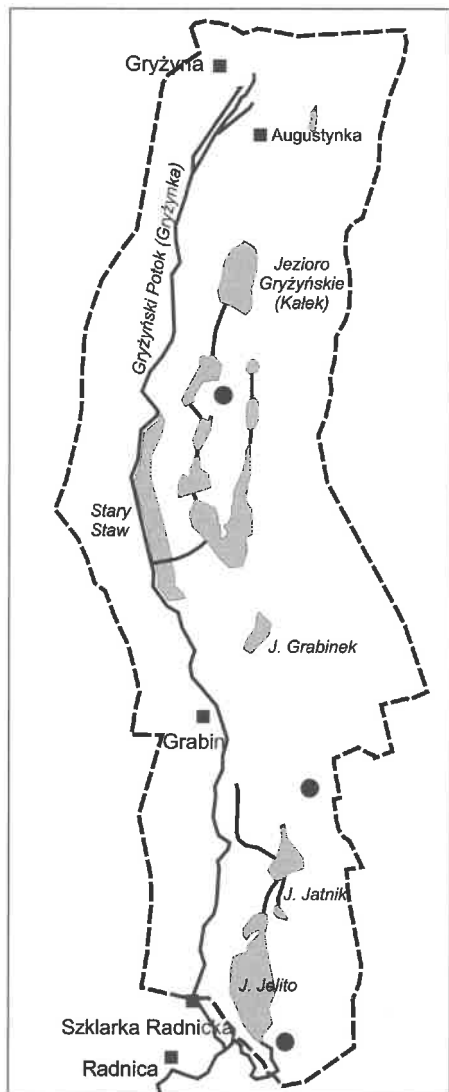
Ryc. 26. Mapa rozmieszczenia sójki w Gryżyńskim Parku Krajobrazowym.

Fig. 26. Distribution map for Jay in Gryżyński Landscape Park.

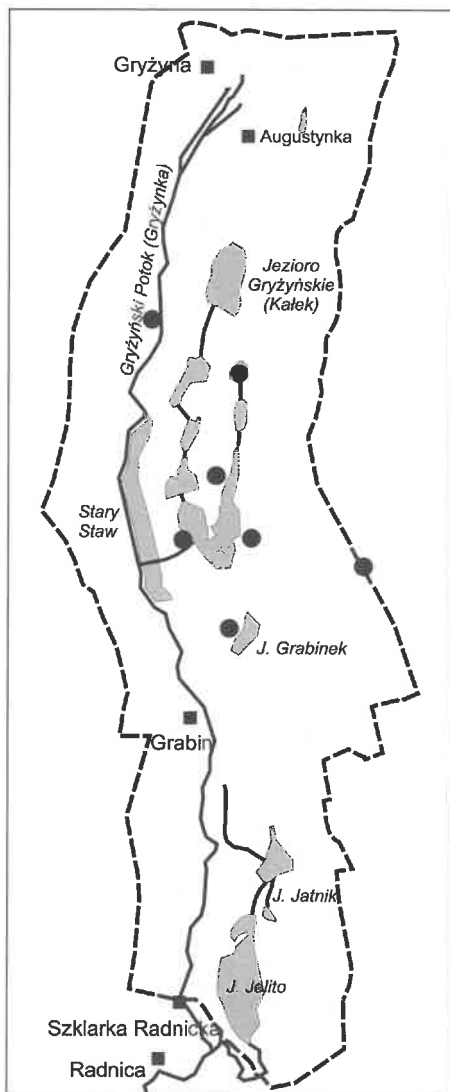
Ryc. 27. Mapa rozmieszczenia wrony siwej w Gryżyńskim Parku Krajobrazowym.

Fig. 27. Distribution map for Carrion Crow in Gryżyński Landscape Park.

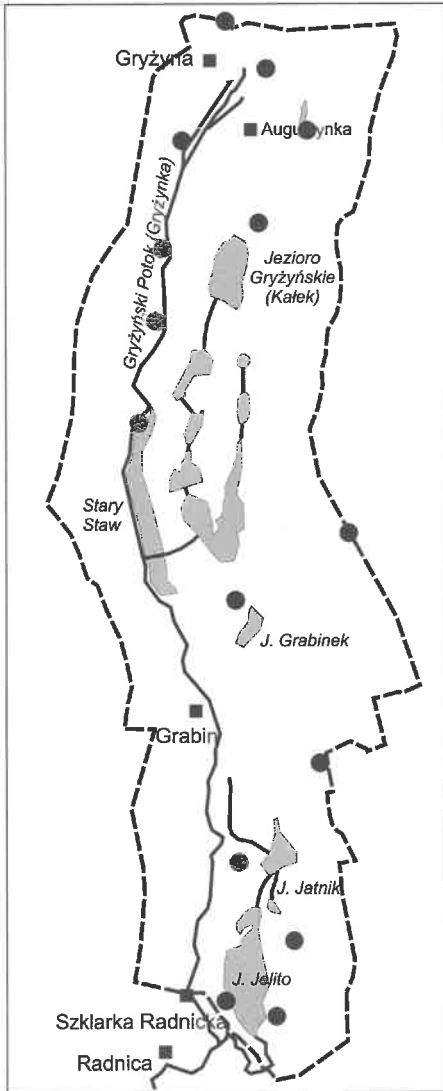
Ryc. 28. Mapa rozmieszczenia kruka w Gryżyńskim Parku Krajobrazowym.

Fig. 28. Distribution map for Common Raven in Gryżyński Landscape Park.

Ryc. 29. Mapa rozmieszczenia gila w Gryżyńskim Parku Krajobrazowym.

Fig. 29. Distribution map for Northern Bullfinch in Gryżyński Landscape Park.

Ryc. 30. Mapa rozmieszczenia grubodzioba w Gryżyńskim Parku Krajobrazowym.

Fig. 30. Distribution map for Hawfinch in Gryżyński Landscape Park.

Analiza awifauny

W sezonie lęgowym w 2000 roku na terenie Gryżyńskiego Parku Krajobrazowego stwierdzono występowanie 109 gatunków lęgowych. Dla porównania, na terenie położonego ok. 100 km na północny wschód Drawieńskiego Parku Narodowego, w latach 1995-1998 występowały 124 gatunki lęgowe (Jermaczek i Gawroński 2003). Porównanie awifauny tych obszarów może być interesujące ze względu na pewne ich podobieństwa, jak młodogłacialna rzeźba terenu, zbliżony udział lasów (ponad 80%), wśród których przeważają bory sosnowe, obecność wartko płynących rzek, choć Gryżynka w GPK jest tylko „miniaturą” Płocicznej i Drawy. Właśnie problem skali jest chyba najistotniejszą różnicą obu terenów. Powierzchnia DPN wynosi 11000 ha, natomiast GPK – 2750 ha, przy czym DPN i kompleks leśny, w którym się znajduje stanowi i większy i bardziej zwarty obszar, w przeciwieństwie do mniejszego, cechującego się większą fragmentacją kompleksu leśnego GPK. Inne różnice dotyczą procentowego udziału wód stojących (DPN - 13%, GPK - 6,6%) oraz ich charakteru. W DPN są to zwykle duże jeziora z wąskim pasem roślinności przybrzeżnej, w GPK małe i średnie (do 50 ha) jeziora oraz stawy z szerokim pasem roślinności przybrzeżnej. Następną istotną różnicą obu obszarów jest większa ilość miejsc dzikich i niedostępnych w DPN (Jermaczek i Gawroński 2003) w odróżnieniu od poddanego z pewnością większej antropopresji terenu GPK. Autorzy zdają sobie jednak sprawę z pewnych trudności w interpretacji porównań awifauny obu obszarów ze względu na różnice w metodycie badań, a przede wszystkim brak próbnych powierzchni ilościowych w GPK. W tabeli 3 zestawiono zagęszczenia wybranych gatunków z obu badanych obszarów.

Tab. 2. Systematyczny wykaz ptaków lęgowych i prawdopodobnie lęgowych Gryżyńskiego Parku Krajobrazowego, dla których nie dokonano oceny liczebności.

Tab. 2. Systematic list of species for nesting and probably nesting birds of Gryżyński Landscape Park for which no size counts were effected.

Lp.	Gatunek
1.	<i>Anas platyrhynchos</i>
2.	<i>Gallinula chloropus</i>
3.	<i>Fulica atra</i>
4.	<i>Columba palumbus</i>
5.	<i>Streptopelia decaocto</i>
6.	<i>Cuculus canorus</i>
7.	<i>Jynx torquilla</i>
8.	<i>Dendrocopos major</i>
9.	<i>Lullula arborea</i>
10.	<i>Alauda arvensis</i>
11.	<i>Hirundo rustica</i>
12.	<i>Delichon urbica</i>
13.	<i>Anthus trivialis</i>
14.	<i>Anthus pratensis</i>
15.	<i>Motacilla flava</i>
16.	<i>Motacilla alba</i>
17.	<i>Troglodytes troglodytes</i>
18.	<i>Erithacus rubecula</i>
19.	<i>Luscinia megarhynchos</i>
20.	<i>Phoenicurus ochruros</i>
21.	<i>Phoenicurus phoenicurus</i>
22.	<i>Oenanthe oenanthe</i>
23.	<i>Turdus merula</i>
24.	<i>Turdus philomelos</i>
25.	<i>Acrocephalus palustris</i>
26.	<i>Acrocephalus scirpaceus</i>
27.	<i>Acrocephalus arundinaceus</i>
28.	<i>Hippolais icterina</i>
29.	<i>Sylvia curruca</i>

30.	<i>Sylvia communis</i>
31.	<i>Sylvia borin</i>
32.	<i>Sylvia atricapilla</i>
33.	<i>Phylloscopus sibilatrix</i>
34.	<i>Phylloscopus collybita</i>
35.	<i>Phylloscopus trochilus</i>
36.	<i>Regulus regulus</i>
37.	<i>Muscicapa striata</i>
38.	<i>Ficedula hypoleuca</i>
39.	<i>Parus cristatus</i>
40.	<i>Parus ater</i>
41.	<i>Parus caeruleus</i>
42.	<i>Parus major</i>
43.	<i>Sitta europaea</i>
44.	<i>Certhia familiaris</i>
45.	<i>Certhia brachydactyla</i>
46.	<i>Oriolus oriolus</i>
47.	<i>Lanius collurio</i>
48.	<i>Pica pica</i>
49.	<i>Sturnus vulgaris</i>
50.	<i>Passer domesticus</i>
51.	<i>Passer montanus</i>
52.	<i>Fringilla coelebs</i>
53.	<i>Serinus serinus</i>
54.	<i>Chloris chloris</i>
55.	<i>Carduelis carduelis</i>
56.	<i>Carduelis cannabina</i>
57.	<i>Emberiza citrinella</i>
58.	<i>Emberiza schoeniclus</i>
59.	<i>Emberiza calandra</i>

Tab. 3. Zestawienie zagęszczeń wybranych ptaków lęgowych Drawieńskiego Parku Narodowego i Gryżyńskiego Parku Krajobrazowego (liczba par/km²); * - gwiazdką oznaczono zagęszczenie par ustalone na podstawie ponownych badań gatunku w 2001 r.

Tab. 3. Comparison of population density of selected nesting birds in Drawieński National Park (DPN) and Gryżyński Landscape Park (pairs/km²); * an asterisk marks population density re-determined in 2001.

Lp.	Gatunek	Drawieński Park Narodowy	Gryżyński Park Krajobrazowy
1.	<i>Podiceps cristatus</i>	0,3-0,4	0,5
2.	<i>Cygnus olor</i>	0,1	0,3-0,4
3.	<i>Bucephala clangula</i>	0,4-0,5	<0,1
4.	<i>Buteo buteo</i>	0,2-0,3	0,2-0,3
5.	<i>Grus grus</i>	0,1-0,2	0,3-0,4
6.	<i>Tringa ochropus</i>	0,1-0,2	0,1-0,3
7.	<i>Columba oenas</i>	0,5-0,7	0,3
8.	<i>Streptopelia turtur</i>	0,1-0,2	0,1
9.	<i>Strix aluco</i>	0,4-0,5	0,3
10.	<i>Caprimulgus europaeus</i>	<0,02	0,4-0,5
11.	<i>Alcedo atthis</i>	0,2-0,3	0,2-0,3
12.	<i>Upupa epops</i>	<0,01	0,1
13.	<i>Picus viridis</i>	0,2-0,4	0,2-0,3
14.	<i>Dryocopus martius</i>	0,5-0,7	0,4-0,5
15.	<i>Dendrocopos medius</i>	0,1	0,1
16.	<i>Dendrocopos minor</i>	0,5-0,9	<0,1
17.	<i>Motacilla cinerea</i>	0,1-0,2	<0,1
18.	<i>Prunella modularis</i>	0,9-1,8	0,1/0,4*
19.	<i>Turdus pilaris</i>	0,03-0,04	0,1-0,2
20.	<i>Turdus viscivorus</i>	0,2-0,4	0,5-0,7
21.	<i>Locustella naevia</i>	0,1-0,2	0,1
22.	<i>Ficedula parva</i>	0,5-0,7	0,1
23.	<i>Aegithalos caudatus</i>	0,2-0,5	0,2
24.	<i>Parus palustris</i>	0,9-1,8	0,1/0,5*
25.	<i>Parus montanus</i>	0,2-0,5	0,2-0,3
26.	<i>Garrulus glandarius</i>	0,9-1,8	0,9-1,1
27.	<i>Corvus corone</i>	0,02-0,03	0,03-0,07
28.	<i>Corvus corax</i>	0,1-0,2	0,1
29.	<i>Pyrrhula pyrrhula</i>	0,5-0,6	0,2-0,3
30.	<i>C. coccythraustes</i>	0,4-0,5	0,5

Z przedstawionego porównania wynika, że w podobnych zagęszczeniach występują takie pospolite leśne gatunki, jak: myszołów, turkawka, puszczyk, zimorodek, dzięcioł czarny, dzięcioł zielony, dzięcioł średni, kruk, wrona siwa, sójka, czarnogłówka, raniuszek, paszkot, pliszka górską i grubodziób. Jest to zapewne wynikiem istnienia podobnych środowisk na badanych terenach, choć wiele z wymienionych gatunków nie należy do wąsko wyspecjalizowanych w jednym typie biotopu. Są to ponadto, jak się wydaje, gatunki znoszące umiarkowaną antropopresję swoich środowisk lęgowych. Nieco wyższe zagęszczenie żurawia w GPK na pewno jest wynikiem dostępności podmokłych terenów, stanowiących biotop lęgowy gatunku. W sytuacji, gdy gatunek ten w GPK - na obszarze o większej penetracji ludzkiej osiąga wyższe zagęszczenia, należy zastanowić się nad słusznością tezy o wysokiej antropofobii tego gatunku (Jermaczek i Gawroński 2003). Z kolei obecność w środowisku GPK wartko płynącej Gryżynki oraz kilku mniejszych cieków jest powodem zbliżonego zagęszczenia zimorodka, choć występująca w tym środowisku pliszka górską jest 2-3 krotnie rzadsza w GPK. Znacznie niższe zagęszczenie gągoła w GPK wynika zapewne z braku w pobliżu wód starodrzewów obfitujących w dziuple naturalne. Z pozostałych gatunków, nieobecność nurogęsia może wynikać z co najmniej kilku powodów - braku dziuplastych drzew w niedostępnych miejscach w pobliżu jezior (silna penetracja brzegów przez wędkarzy), zbyt małych jezior (największe ma niespełna 50 ha powierzchni) w stosunku do wymagań tego gatunku (Gotzman i Jabłoński 1972) oraz faktu, że nurogęś mimo wyraźnej w ostatnich latach ekspansji na zachodnią Polskę (Tomiałojć i Stawarczyk 2003) jest tutaj jednak mniej liczny niż na północy.

Podobnie jak w przypadku gągoła, niższa liczebność siniaka ma prawdopodobnie także związek z brakiem starych drzewostanów z licznymi dziupłami. Zastanawiający jest fakt blisko 20-krotnie niższego zagęszczenia dzięciołka w GPK. Niewykluczone, że wynika to z preferencji przez ten gatunek lasów liściastych większych dolin rzecznych (Tomiałojć i Stawarczyk 2003), choćby takich jak posiadają Drawa czy Płociczna. W porównaniu z tymi rzekami Gryżynka jest bowiem niewielkim ciekim. Blisko 25-krotnie wyższe niż w DPN zagęszczenie lelka jest dość zaskakujące, zważywszy że na obu obszarach udział borów sosnowych będących środowiskiem tego gatunku jest podobny. Wydaje się, że znaczenie może mieć występowanie większych otwartych przestrzeni graniczących z borami, tj. torfowiska, pola czy zręby (Gotzman i Jabłoński 1972). Tak duże różnice zagęszczeń mogą także wynikać z różnic w metodyce badań na obu terenach. Niższe zagęszczenia gila i pokrzywnicy w GPK mają zapewne związek z nielicznym występowaniem świerka w podszycie tutejszych drzewostanów (Tomiałojć i Stawarczyk 2003). Zbyt dużą fragmentacją kompleksów leśnych, niewielkim udziałem świerka, a prawdopodobnie głównie położeniem GPK na południe od obszaru liczniejszego występowania gatunku w północnej Polsce (Tomiałojć i Stawarczyk 2003) można tłumaczyć nieobecność w GPK włośchatki (Gotzman i Jabłoński 1972). Brak puchacza, poza oczywistą rzadkością tego gatunku w naszym regionie, wynikać może z nadmiernej penetracji ludzkiej odpowiednich, dzikich biotopów, które występują na terenie GPK. Warto wspomnieć w tym miejscu o powtarzających się od lat 80. ubiegłego wieku, doniesieniach o gniazdowaniu tego gatunku w oddalonym zaledwie 20 km na północ Łagowskim Parku Krajobrazowym, a nawet znalezieniu martwego ptaka k. Krosna Odrzańskiego w odległości ok. 15 km od GPK w 1983 r. (Jermaczek et al. 1995). Wysoka w porównaniu z DPN liczebność dudka, to najwyraźniej efekt dostępności odpowiednich miejsc lęgowych w licznych starych alejach dębowych, charakterystycznych dla GPK.

Analiza listy gatunków występujących w GPK, a nie stwierdzonych w DPN (tab. 4) dostarcza dowodów na dodatni wpływ ekstensywnie użytkowanych, często zarastających stawów rybnych będących środowiskiem perkozka i bąka. Inne gatunki, jak pliszka żółta, ortolan czy świergotek łąkowy, to typowe ptaki krajobrazu rolniczego obrzeży Parku.

Tab. 4. Lista gatunków ptaków występujących w GPK, a nie stwierdzonych w DPN (Jermaczek i Gawroński 2003).

Tab. 4. List of birds occurring in GPK (Jermaczek and Gawroński 2003) and not recorded in DPN.

Lp.	Gatunek
1.	<i>Podiceps ruficollis</i>
2.	<i>Botaurus stellaris</i>
3.	<i>Motacilla flava</i>
4.	<i>Saxicola torquata</i>
7.	<i>Anthus pratensis</i>
6.	<i>Oenanthe oenanthe</i>
5.	<i>Emberiza hortulana</i>

Znacznie dłuższa, bo licząca aż 22 gatunki jest lista ptaków występujących w DPN, a nie stwierdzonych w GPK (tab. 5). Jedną z przyczyn nieobecności wielu gatunków w GPK jest jego mniejsza powierzchnia. Gdyby teoretycznie powiększyć GPK do rozmiarów DPN, w jego obrębie mogłoby się znaleźć co najmniej 10 gniazdujących poza jego obszarem gatunków, jak kania ruda, krogulec, trzmielojad, przepiórka, brzegówka, kawka, bocian biały, jerzyk, kormoran, rokitniczka.

Tab. 5. Lista gatunków występujących w DPN (Jermaczek i Gawroński 2003), a nie stwierdzonych w GPK.

Tab. 5. List of birds occurring in DPN (Jermaczek and Gawroński 2003) and not recorded in GPK.

Lp.	Gatunek
1.	<i>Phalacrocorax carbo</i>
2.	<i>Ciconia ciconia</i>
3.	<i>Mergus merganser</i>
4.	<i>Pernis apivorus</i>
5.	<i>Milvus migrans</i>
6.	<i>Milvus milvus</i>
7.	<i>Accipiter nisus</i>
8.	<i>Aquila pomarina</i>
9.	<i>Pandion haliaetus</i>
10.	<i>Bonasa bonasia</i>
11.	<i>Coturnix coturnix</i>

12.	<i>Tringa hypoleucos</i>
13.	<i>Bubo bubo</i>
14.	<i>Aegolius funereus</i>
15.	<i>Apus apus</i>
16.	<i>Riparia riparia</i>
17.	<i>Luscinia luscinia</i>
18.	<i>Acrocephalus schoenobaenus</i>
19.	<i>Regulus ignicapillus</i>
20.	<i>Corvus monedula</i>
21.	<i>Carduelis spinus</i>
22.	<i>Carpodacus erythrinus</i>

Problemy ochrony

Biorąc pod uwagę realia współczesnej gospodarki leśnej i jej przyrodnicze konsekwencje między innymi w postaci zmniejszenia ilości drzew starszych od przewidywanego dla nich wieku rębności, zmniejszonej ilości martwych drzew stojących i leżących oraz związanej z tymi wszystkimi faktami niewielką ilością dziupli, należy obawiać się o los leśnych dziuplaków, stanowiących blisko 1/5 część awifauny lęgowej Parku. Wobec tego mankamentu wskazane jest ograniczenie usuwania drzew dziuplastych oraz zamierających, w których zwykle po pewnym czasie pojawiają się dziuple wykute przez dzięcioły. Ograniczoną ilość naturalnych dziupli należy uzupełniać poprzez wywieszanie skrzynek lęgowych różnych typów, także dla gągoła i nurogęsia nad wodami. Brak starych drzew czy przeszłorębnych drzewostanów, które chronionoby np. w rezerwatach ścisłych, to szerszy problem, dotyczący i innych gatunków, np. bociana czarnego czy dużych drapieżników. Warto przypomnieć, że jeszcze w latach 80. ubiegłego wieku na dachu wieży przeciwpożarowej w Gryżynie gnieździł się rybołów. Obecnie gatunek ten pojawia się w Parku dość regularnie w okresie lęgowym, jednak już nie gnieździ się na tym terenie – nie wykluczone, że z braku odpowiednich starych drzew pod budowę gniazda. Być może, poprzez umieszczenie specjalnej platformy, udałoby się „zachęcić” rybołowa do gniazdowania. W tym miejscu pojawia się jednak problem mentalności dzisiejszych gospodarzy stawów rybnych, zdecydowanie nieprzychylnych ptakom rybożernym, a bez zmiany ich postawy trudno mówić o skutecznej ochronie tej grupy ptaków. Dużym, a może i największym problemem w skutecznej ochronie ptaków i pozostałych grup fauny jest „chroniczny” brak miejsc dzikich i zarazem niedostępnych dla ludzi, które stanowiłyby ostoję najbardziej wymagających pod względem naturalności środowiska i wrażliwych na antropopresję gatunków. Obserwuje się wciąż np. usuwanie martwego drewna z najbardziej niedostępnych miejsc, w których już od dziesiątków lat postępował spontanicznie proces renaturyzacji środowiska. Sprzymierzeńcem ptaków okazał się w Parku bób, który przekształca środowisko w kierunku większej jego dzikości. Ale i tu niestety przyroda spotyka się z wielkim uporem ludzi dążących w kierunku jej „zagospodarowania”. Autorom znany jest przypadek z 2001 r., kiedy to kilkakrotnie, uporczywie niszczenie tamy bobrowej w ramach tzw. racjonalnej gospodarki rybackiej spowodowało osuszenie mokradła z gniazdem żurawia, który je porzucił (Czwałga i Wasielewski 2002). Rozwiązanie tego niełatwego problemu, to utworzenie rezerwatu ścisłego obejmującego najcenniejsze tereny w dolinie Gryżynki, co zapewniłoby gatunkom wymagającym większej „naturalności” siedliska stabilność takich warunków.

LITERATURA

- CZWAŁGA T., WASIELEWSKI H. 2002. Flora i fauna Gryżyńskiego Parku Krajobrazowego – stan poznania – problemy ochrony. Wyd. Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk o Ziemi, Oddział Ziemi Lubuskiej, Zeszyt nr 7: 120-129.
- GOTZMAN J., JABŁOŃSKI W. 1972. Gniazda naszych ptaków. PZWS, Warszawa.
- JERMACEK A., CZWAŁGA T., JERMACEK D., KRZYŚKÓW T., RUDAWSKI W., STAŃKO R. 1995. Ptaki Ziemi Lubuskiej – monografia faunistyczna. Wyd. Lubuskiego Klubu Przyrodników, Świebodzin.

- JERMACZEK A., CZWAŁGA T., KRZYŚKÓW T., RUDAWSKI W. 1987. Ptaki wodne i błotne Pojezierza Lubuskiego. Zeszyty Świebodzińskie 10.
- JERMACZEK A., GAWROŃSKI A. 2003. Awifauna lęgowa Drawieńskiego Parku Narodowego w latach 1995 – 1998. Przegl. Przyr. 14, 1-2: 121-149.
- MATEJCZUK W. (Ed.). 1989. Dokumentacja projektowa Gryżyńskiego Parku Krajobrazowego. Wyd. Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk o Ziemi, Oddział Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze, Zielona Góra.
- TOMIAŁOJĆ L., STAWARCZYK T. 2003. Awifauna Polski, rozmieszczenie, liczebność i zmiany. PTPP „pro Natura”, Wrocław.

Adres autorów:

Gryżyński Park Krajobrazowy
Zawisze 1
66-213 Skąpe